

HRAD VALDEK NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ – PROMĚNA ZŘÍCENIN HRADU V ROMANTICKOU STŘEDOVĚKOU KULISU

Lukáš Slabý

Článek se věnuje stavební historii hradu Valdek (okres Beroun) na přelomu 19. a 20. století, kdy došlo k jeho posledním zásadnějším úpravám v režii knížat z Hanau. Text vychází především z nepublikovaného elaborátu stavebněhistorického průzkumu, který je doplněn, případně opraven o nová zjištění. Ta vyplývají z dobové ikonografie, literatury a doposud nereflektovaných či neznámých pramenů.

Klíčová slova: hrad Valdek – knížata z Hanau – velkostatek Hořovice – hradní zříceniny – architektura – romantismus – přelom 19. a 20. století

Valdek Castle at the Turn of the 19th and 20th Centuries – the Transformation of the Castle Ruins into a Romantic Medieval Backdrop

The article is devoted to the construction history of Valdek Castle (Beroun District) at the turn of the 19th and 20th centuries, when its last major modifications took place under the direction of the Princes of Hanau. The text is primarily based on an unpublished elaboration of a historical construction exploration, which is supplemented or corrected with new findings arising from period iconography, literature, and hitherto unreflected or unknown sources.

Keywords: Valdek Castle – Princes of Hanau – Hořovice estate – castle ruins – architecture – romanticism – turn of the 19th and 20th centuries

<https://doi.org/10.56112/psc.2024.1.04>

Úvod

Tématu historie a stavebních proměn hradu Valdek (okres Beroun) se doposud věnovala celá řada autorů (např. *Sedláček 1889*, 169–180; *Rostocký 1939*; *Menclová 1972*, 145–148; *Razím 2000*, 23–28; *Durdík 2009*, 578–579; *Kopičková 2010*, 20–57; *Záruba 2012*, 197–209). Jejich zájem se ale až na výjimky soustředil téměř výhradně na středověké dějiny této významné památky. Tematicky i časově nejucelenější pohled dodnes přináší zejména nepublikovaný stavebněhistorický průzkum z roku 1976, který vypracoval J. Muk a O. Novosadová. Z něho převážně čerpala i mladší, výše uvedená literatura. Celkový souhrn současného stavu poznání pro širší veřejnost pak přináší monografie od M. Rubeše (2021).

Mladší stavební dějiny hradu Valdek zůstávaly po dlouhou dobu bez bližšího zájmu badatelů, a i to přesto, že jsou podstatné pro otázky současné podoby hradních zřícenin. Cílem předloženého textu je, především na základě výsledků výše zmíněného stavebněhistorického průzkumu a dobové ikonografie, představit stav našeho poznání o historii lokality na konci 19. a počátku 20. století. Právě do této doby spadá poslední stavebně-architektonická kapitola ze stavebních proměn Valdeka (obr. 1), kdy se ze zřícenin hradu stala romantická středověká kulisa v rámci hořovického velkostatku knížat z Hanau.

Jak bude uvedeno dále, revize starších výzkumů doplněná o rozbor písemných pramenů, dobové literatury a ikonografie může přinést nová, mnohdy i zásadní zjištění.

Stručný přehled historie hradu

Počátky hradu Valdek (*Waldek*) spadají dle doposud převládajícího názoru do 2. poloviny 13. století. Tato tvrzení podporuje datace trámy, který byl skácen někdy po roce 1252 (*Záruba 2012*, 208). Za první zmínku o hradě a jeho majiteli, Oldřichovi (Zajícovi) z rodu Buziců, je někdy považována zpráva z roku 1263. Prokazatelně je ovšem hrad (*castrum*) písemně doložen

až k roku 1331 ve spojení s Oldřichem „*dictus Lepus de Waldek*“ (*RBM III*, 712).

Hrad nezůstal v držbě svých zakladatelů Zajíců z Valdeka příliš dlouho. Už od 40. let 14. století se zde začali střídát majitelé především z řad šlechty, ale po určité době byl hrad i ve vlastnictví krále (*Sedláček 1889*, 177–178).

Dosavadní studie prokázaly, že Valdek prošel několika stavebními fázemi. Ty nejzásadnější, které ovlivnily i jeho půdorysnou dispozici, spadají zřejmě do rozmezí 13. až 15. století (*Záruba 2012*, 204–207; *Rubeš 2021*, 70–75). S určitou mírou pravděpodobnosti hrad prodělal některé další úpravy i v 16. století, jako byla například nástavba hlavního (jihozápadního) paláce (*Muk – Novosadová 1976*, 47).

V této době, tedy v 1. polovině 16. století, je Valdek zmiňován jako „*zámek*“. V roce 1574 se jej ujal Kryštof Pešík, do jehož doby, případně do časů jeho syna Václava, je kladen úpadek a postupný zánik hradu, jenž se v roce 1623 uvádí jako „*zámek v lese pustý Valdek řečený*“ (*Muk – Novosadová 1976*, 5–6).

V 17. století se Valdek a s ním i celé jeho někdejší zboží trvale stává součástí hořovického panství, v rámci kterého je pro příště vždy zmiňován jako pustý, než z kupních smluv vymizel úplně (*Sedláček 1889*, 179; *Muk – Novosadová 1976*, 6).

Zájem o hrad a s ním spojené zprávy pochází až z 2. poloviny 19. století. Týkají se mimo jiné zamýšlených stavebních úprav hradních zřícenin, které jsou předmětem tohoto článku.

Okolnosti a datace romantizujících úprav hradu

V roce 1852 prodal Dominik z Vrba hořovický zámek a k němu náležející majetek hesenskému kurfiřtovi Friedrichu Wilhelmovi, knížeti z Hanau (1802–1875). Jeho potomci zde žili až do roku 1917, kdy zemřel poslední ze synů Friedricha Heinrich (1842–1917). Následně se velkostatek stal majetkem státu. Ovšem ve 20. letech 20. století bylo dědictví přiznáno pravnukevi kurfiřta Friedricha Heinrichovi ze Schaumburgu (1901–1971), jenž



Obr. 1: Současná podoba hradu Valdek (okres Beroun). Pohled od východu na vstupní bránu a branku pro pěší (foto autor).



Obr. 2: Vyobrazení Valdeka z roku 1844 podle F. A. Hebera (ryl J. Richter) zachycuje hrad ještě coby zříceninu bez výrazných stop po údržbě a úpravách, snad vyjma hradní brány a branky pro pěší (převzato z Heber 1849, nečíslované přílohy).



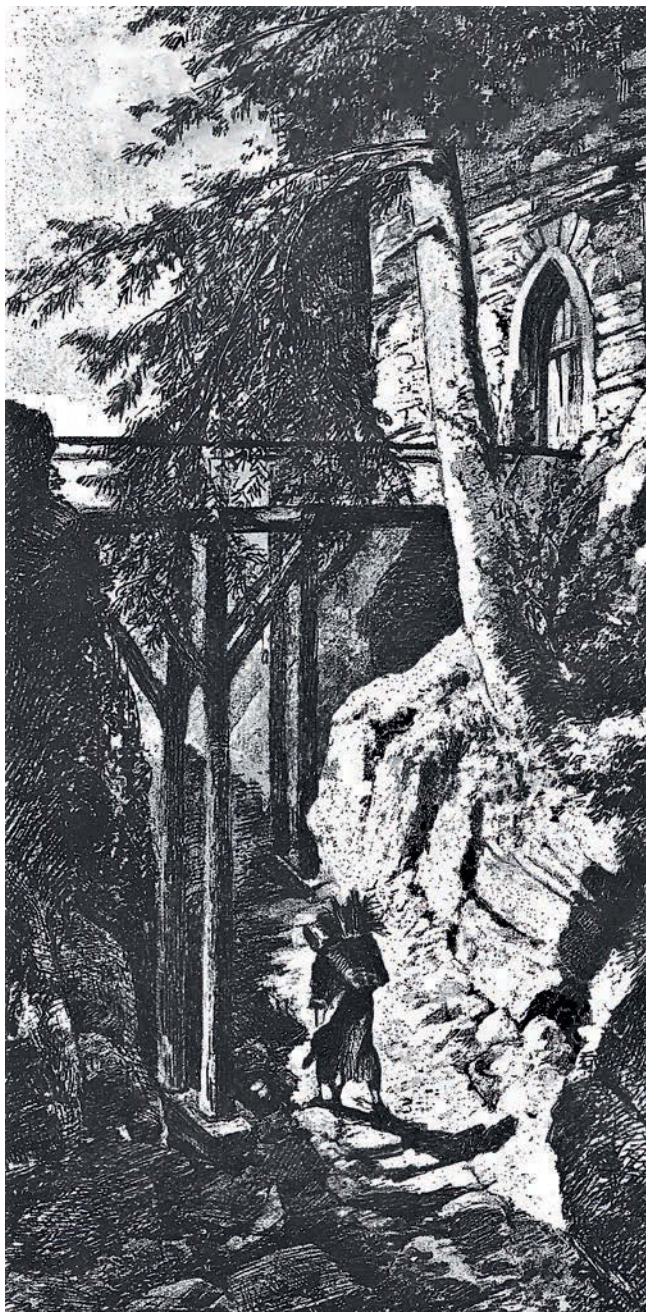
Obr. 3: Obraz od maďarského malíře H. Nessényiho z roku 1868 již zachycuje první stopy po údržbě hradu a jeho okolí. Dobře patrné je především zřízení schodiště umožňující pohodlný přístup k hradu (Archiv NPÚ ÚPS v Praze, Státní zámek Hořovice).

později získal zpět i právo na jméno *von Hanau*. Jeho rodina zde žila až do roku 1945, kdy byl zámek zestátněn.

V zájmovém období zhruba mezi lety 1880 až 1920 se v čele rodiny pánů z Hanau, kteří měli vliv na podobu hořovického zámku a k němu náležejícímu velkostatku, vystřídali téměř všichni kurfiřtovi synové. Nejprve to byl druhoro-

zený Moritz († 1889), následně Wilhelm († 1902), který také významně ovlivnil podobu zámku v Hořovicích v duchu novobaroka a novoklasicismu. Následoval Karl († 1905) a nakonec Heinrich († 1917) (více viz Horyna 1996; Knížek – Šinágl 2018).

Stavebněhistorický průzkum kladl počátky novodobého zájmu o hrad Valdek a s ním spojené novogotické úpravy hrad-

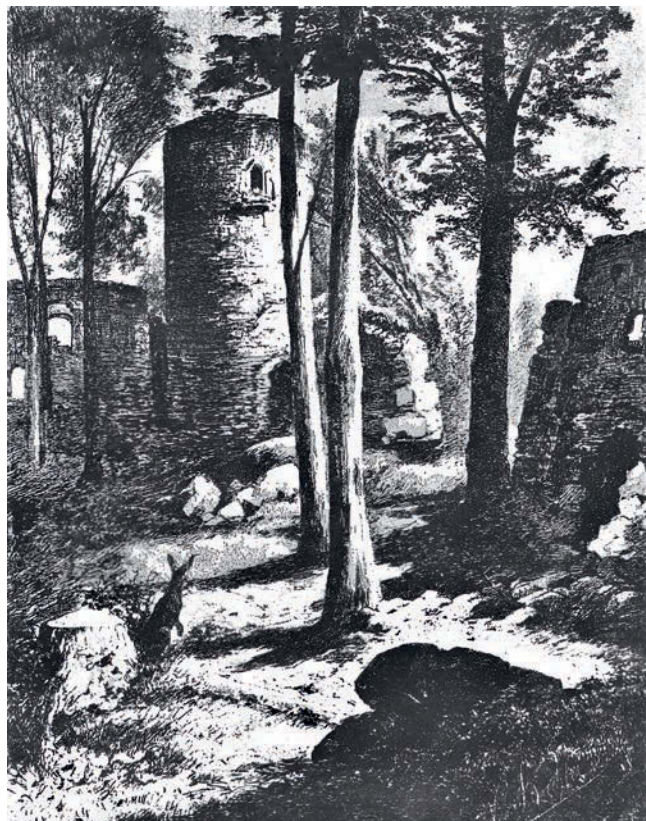


Obr. 4: Obrázek z díla A. Sedláčka vydaného v roce 1889 zachycuje vstup do hradu přes dřevěný most, zničený v roce 1894. Hlavní brána je již opatřena vraty (převzato z Sedláček 1889, 174).

ních zřícenin až do 90. let 19. století (Muk – Novosadová 1976, 6). Přímé informace o dění na Valdeku z rodinného hanavského archivu máme sice až z let 1894–1898, avšak datačně starší a podstatné informace o romantizující úpravě hradu získáváme z dobové ikonografie a literatury.

Na kresbách F. A. Hebera ze 40. let 19. století jsou k vidění zříceniny hradu Valdek stále bez viditelných novodobých zásahů a úprav (obr. 2). Pouze brána a branka pro pěší mají buďto dobře zachovalé, nebo novodobě vyspravené líce.

Naopak na obraze od maďarského malíře H. Nessényiho z roku 1868 (obr. 3) již vidíme, že hradní zříceniny byly tehdy přístupné po pohodlném kamenném schodišti. V tomto duchu se nesou i další vyobrazení hradu v průběhu pokročilé 2. poloviny 19. století. Je tak zřejmé, že zájem o hrad a s ním spojené zásahy do jeho areálu či okolí, začaly nikoliv až na



Obr. 5: Obrázek z 80. let 19. století zachycuje tehdejší stav prostoru hradního nádvoří, kterému dodnes vévodí okrouhlá věž (převzato z Sedláček 1889, 173).

konci 19. století, jak shodně uvádí dosavadní literatura, ale již za prvního pána z rodu Hanau, kurfiřta Friedricha Wilhelma. Nepřímo to dokládá i několik písemností z Hanavské správní komise, datovaných do roku 1862 (SOA Praha, HSK, i. č. 308).

Další stavební a zpřístupňující práce jsou zachycené v díle A. Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze Království českého* z roku 1889, kde se autor věnoval Podbrdsku. Již tehdy vedl z předhradí do hradu přes ve skále vylámaný příkop nový dřevěný most. Hlavní vstupní brána a vedlejší branka pro pěší byly částečně opraveny. Přiložená ikonografie dokládá jak dřevěný most, tak i vrata ve velké bráně, umožňující uzavření hradního areálu (obr. 4). Snaha zabezpečit vnitřní prostor Valdeka zřejmě souvisela s tím, že v minulosti docházelo v rámci hradu k rabování a odnášení stavebních komponentů (Sedláček 1889, 170).

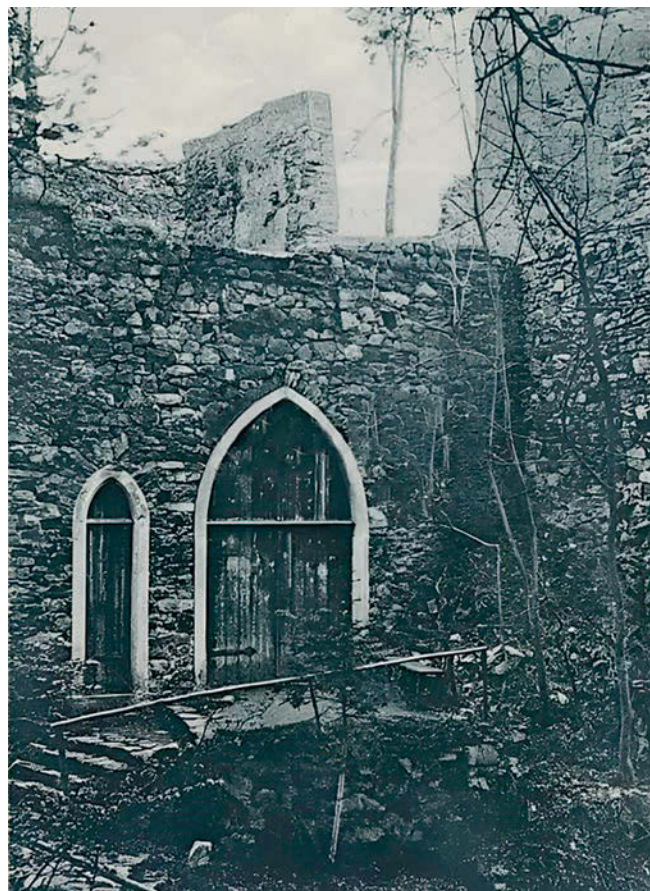
Dozvídáme se také, že pro přechod z prvního nádvoří na druhé, výše položené nádvoří, zde byly zřízeny schody. Věž, mající tehdy výšku 18 metrů, byla přístupná v nové době vylámaným vstupem v přízemí, kam autor kladl původní hradní vězení. Dokládat to měly četné nálezy kostí, keramických střepů, železný „preclík“, zlomky řetězů a hřebíky. Všechny tyto nálezy byly získány při čištění věže, která v dolních partiích obsahovala výplň, sesutou z vyšších pater. Zbytek areálu (obr. 5) autor popisuje jako zříceninu s některými zajímavými detaily, například u zadního (jihozápadního) paláce uvádí v prvním patře tři místnosti, přičemž v jedné z nich byl v té době ještě starý krb (Sedláček 1889, 170).

Díky těmto informacím víme, že zájem o hrad, spojený se snahou o jeho zabezpečení, zpřístupnění a lehké „zkrášlení“, probíhal již před koncem 80. let 19. století. Tyto kroky můžeme s největší pravděpodobností spojit s Mortizem z Hanau, na kterého následně navázal bratr Wilhelm.

Další informace například z *Průvodce po Příbrami a okolí* z roku 1893, uvádějí de facto totožný popis jako výše zmíněný A. Sedláček. Nejpozději v daném období byly zřejmě zcela opraveny vstupy do hradu v podobě velké brány a branky pro pěší (Hrabák 1893, 74–75).

Aktivita spojené s úpravou a údržbou hradních zřízení potvrzují i přímé zprávy z korespondence uchované v rodinném hanavském archivu. Dne 5. března roku 1894 píše Wilhelm, kníže z Hanau „Poté, co mi bylo oznámeno, že se most na zřícenině (hradu) Valdek v důsledku větrných polomů zřítí, rozhoduji, že má být tento most (nově) vyroben z impregnovaného dřeva a v (okolí) se mají odstranit stromy, které by mohly most opět poškodit...“ (SOA Praha, RA Hanau, sign. VIII/7). Z toho vyplývá, že do daného roku zde skutečně stával starší dřevěný most, zachycený v díle A. Sedláčka. Přání majitele hořovického zámku a k němu náležejícího statku včetně zřízení Valdeka však z neznámého důvodu nebylo realizováno.

Dokládá to v detailu odlišný popis historicko-místopisné publikace Čechy z roku 1897. Ten uvádí, že do hradu se dalo dostat nikoliv po mostě, ale po schodech, které vedly z čelního hradního příkopu vylámaného ve skále, oddělující hrad od předhradí. „Schůdky“ vedly přímo k velké vstupní bráně a brance pro pěší, které byly „důkladně opraveny, tak jako vůbec o celý hrad jest postaráno, aby nebyl nadále kořistí dravých žvlů.“ (Borovský 1897, 408–409). Most přes příkop tak nakonec nebyl obnoven a namísto toho byly v roce 1894 či krátce na to zřízeny ke vstupu do hradu zmíněné schody, jako tomu ostatně bylo již předtím (minimálně v 60. letech 19. století).



Obr. 6: Pohlednice z počátku 20. století již zachycuje vstup do hradu po kamenném schodišti, které k uzavíratelné hradní bráně stoupá z čelního hradního příkopu (soukromý archiv I. Matoušek).



Obr. 7: Pohlednice z roku 1925 zachycuje čelní prostor hradu s přístupovým schodištěm, opatřeným zábradlím. Dobře je vidět také zavřená brána a branka pro pěší, jejichž výraznou součástí je světlé, novogotické ostění. Vpravo dole je vidět nedaleká myslivna (archiv autora).

Definitivní nahrazení původního dřevěného mostu schodištěm dokazuje i mladší ikonografie z počátku 20. století (obr. 6, 7). Fotografie schodiště se objevuje i v dobové literatuře z roku 1913. Trochu překvapivé ovšem je, že o novodobé péči o hradní zříceninu se zde vůbec nemluví (Tomek – Boháč – Schäfer – Páta 1913, 52–56).

Popis romantizujících úprav hradu

Historizující úpravy z 80. až 90. let 19. století jsou dobře patrné především v čele hradu u nynější vstupní brány a branky pro pěší. Oba dva vstupy jsou původní, středověké, byť předtím (v rámci předpokládané 2. stavební fáze) se vstupní (kulisová) brána nacházela více na sever (Muk – Novosadová 1976, 46–47; Záruba 2012, 204–207).

Jak hlavní brána, tak branka pro pěší se na konci 19. století dočkaly osazení novogotického ostění (obr. 8, 9). U hlavní brány je z pohledu zevnitř dodnes dobře patrná spára oddělující původní středověký líc od novodobě dozděného (obr. 10). Gotická část nese viditelné otisky bednění v maltovém loži (Muk – Novosadová 1976, 52).

Při porovnání starších vyobrazení čela zřícenin hradu (obr. 2, 3) s dokumentací z doby po opravách (obr. 6, 7) je také jasně viditelná nadezdívka hradební zdi nad a v okolí vstupní brány a branky.

Těžko rozlišitelné úseky úprav zdiva se nachází i v jádře hradu, kde jsou nejlépe viditelná historizující ostění dveří a oken (obr. 11). Výše zmíněná starší vstupní brána (obr. 12) byla v rámci romantizujících přestaveb proměněna do podoby okna a osazena taktéž novogotickým ostěním (Muk – Novosadová 1976, 46–47, 52).

Z dubna roku 1894 pochází zpráva, která hovoří o nemožnosti zajištění vstupu do hradu, dokud nebude dokončeno schodiště „in dem großen Thurme“ (SOA Praha, RA Hanau, sign. VIII/7). Bližší detaily například o vstupu do věže, charakteru vnitřního schodiště či o vrchní vyhlídkové plošině, nemáme. Jednalo se však zřejmě o dřevěné konstrukce. Ty buď nebyly zcela realizovány, nebo brzy podlehy zkáze, anebo nebyla rozhledna běžně přístupná, neboť jak bylo uvedeno výše, soudobá literatura se o rozhledně vůbec nezmiňuje.

V interiéru věže jsou na ústupku zdiva nad přízemím patrné fragmenty stropní konstrukce. Ty mohou pocházet ze zmíněného roku 1894 (Muk – Novosadová 1976, 36), kdy zde mělo



Obr. 8: Fotografie zachycující podobu vstupní brány před opravou (Archiv GnŘ NPÚ, SÚPPOP, hrad Valdek).



Obr. 9: Fotografie zachycující podobu vstupní brány po opravě (Archiv GnŘ NPÚ, SÚPPOP, hrad Valdek).

být zřizováno výše uvedené schodiště, popřípadě se může jednat o mladší zásah, jelikož, jak bude uvedeno dále, záměrů o zřízení rozhledny ve věži bylo více. To platí i o snahách zajistit vrchní partii věže, jak dokládá zříčená koruna s cementovou povrchovou vrstvou (Muk – Novosadová 1976, 47).

Romantická zříčenina hradu Valdek jako výletní cíl?

Z korespondence, kterou mezi roky 1894 až 1898 adresoval Wilhelm, kníže z Hanau svému lesnímu úřadu, se dozvídáme několik podstatných detailů. Hradní zříčenina byla obecně přístupná a zdá se, že byla i častým cílem nejen místních obyvatel. To vedlo ke snaze vstup do hradního areálu regulovat a v případě potřeby uzavřít. Již v roce 1894 máme ve zmíněné korespondenci doloženo, že „poklidný“ vstup do areálu hradních zříčenin byl sice možný bez zvláštní žádosti, avšak s vědomím hajného, který zde musel být jako dozorce. Zakázány byly jakékoliv „hlučné“ a „muzikantské“ akce. V tomto případě kníže dokonce uvádí, že se na něj v podobných dotazech nemá nikdo obracet, neboť jsou tyto žádosti předem zamítnuty (SOA Praha, RA Hanau, sign. VIII/7).

Přístup k hradu stejně jako obecně pohyb v přilehlém lese, byl možný pouze po vyznačených cestách. Vstup byl zakázán v případě, pokud zde pobýval kníže, který si pro sebe mohl zříčeninu hradu a blízké okolí rezervovat. V roce 1897 měly být na Valdeku, respektive v jeho sousedství u myslivny (hájovny), zřízeny stáje výhradně pro koně knížete z Hanau. V roce 1898 máme ve zdejší myslivně doložen zvláštní pokoj pro zámeckou správu a stáje (SOA Praha, RA Hanau, sign. VIII/7).

O možnosti občerstvit se v myslivně a sjednat si zde vstup do areálu hradní zříčeniny (ty se nacházely na druhé straně silnice od myslivny), se píše už v průvodci z roku 1893 (Hrabák 1893, 75). Stejný popis pochází z cestopisné literatury z roku 1910. Nejprve bylo nutné navštívit místní myslivnu, která také nabízela možnost občerstvení, a zažádat o vstup na jinak zavřený hrad (Kafka 1910, 77–78).

Z dochované korespondence a dokumentace je zjevné, že plánem knížat z Hanau nikdy nebylo hrad Valdek zcela opravit a proměnit jej například v soukromé lovecké sídlo v historizujícím stylu. Jejich myšlenka byla patrně skromnější, počítající s hradem coby romantickou kulisou a místem k odpočinku v rámci jejich rozsáhlých lesních revírů. Zcela vyloučit nelze



Obr. 10: Fotografie prostoru brány s dobře patrnou spárou (vyznačena šipkami), kde došlo během novogotické úpravy k dozdění líců zdiva (převzato z Muk – Novosadová 1976, přílohy, úpravy autor).

ani roli hradních zříčenin coby mementa pomíjivosti všech věcí.

Celková koncepce úprav hradních zříčenin Valdeka je svým pojetím spíše opožděnou ukázkou romantického historismu, jehož dílem byla zpravidla úprava dochovaných ruin hradů, případně výstavba nových, umělých zříčenin v rámci romantických parků. Díky této skutečnosti (způsobené zřejmě nedostatkem financí či vůle) neprodělaly zříčeniny hradu Valdeka žádné výrazné stavební úpravy, které by ubraly na jeho středověké autentičnosti – na rozdíl například od nedalekého, původně středověkého hradu Březina, zvaného též Salon, jehož palác byl místy razantně upraven na altán v rámci krajinářského parku (k tomu Wettengl 1994, 13–16).



Obr. 11: Fotografie zachycuje některé otvory v prostorách hradu, které byly taktéž během historizující úpravy zřícenin opatřeny novogotickým ostěním (převzato z Muk – Novosadová 1976, přílohy).



Obr. 12: Fotografie zachycuje původní kulisovou bránu, která byla nejpozději během historizujících úprav změněna na okno a opatřena novogotickým ostěním (převzato z Muk – Novosadová 1976, přílohy).

Příklady z průběhu 19. a počátku 20. století, kdy docházelo k opravám, zpřístupňování a dílčím či rozsáhlejším úpravám hradních zřícenin, najdeme ostatně celou řadu (např. Rychleby, Helfenburk u Úštěka atd.). Sám A. Sedláček vzpomínal, jak se ještě během jeho první návštěvy hradu Jestřebí (okres Česká Lípa) v roce 1861 nahoru k hradním rozvalinám „choditi mohlo po schodech ve staré věži umístěných...“ (Sedláček 1923, 248). Mluvil přitom o novověké schodištvé věži z pískovcových kvádrů, která zde byla vystavěna kolem roku 1840 právě za účelem zpřístupnění památky (Panáček 2015, 127).

Úprava zřícenin hradu Valdeka měla ale přeci jen určitý „soukromý“ charakter, kdy se hrad, respektive blízká myslivna, stávala zázemím pro lovecké kratochvíle knížat z Hanau. Ranější analogii nacházíme do určité míry u hradu Šelmberk (okres Tábor), jehož zříceniny byly již v 1. polovině 19. století opravovány na náklady majitele panství Leopolda z Kuenburgu. Úpravy se dotkly zejména přístupových cest k hradním zříceni-

nám a adaptaci dochované válcové věže na rozhlednu. Okolí se navíc proměnilo v anglický park (viz např. Mikovec – Hellich – Kandler 1860, 92–93). Časově bližší paralelu k Valdeku nacházíme u hradu Rabštejn (okres Chrudim) (naposledy Baierl – Musil – Netolický 2015, 149–161). J. Sedlák se i přes absenci přímých archivních pramenů pokusil nastínit poslední výrazný zásah do stavební podoby tohoto nevelkého hradu, který ve 2. polovině 19. století zaujal tehdejšího majitele nedalekého zámku Slatiňany Vincence Karla z Auerspergu natolik, že se jej někdy před rokem 1867 rozhodl romanticky upravit. Větší část hradního areálu si sice uchovala charakter zřícenin středověkého hradu, do kterého však byl vestavěn nový „palác“. Ten zaujal prostor bývalého středověkého paláce, i když nikoliv v jeho plném rozsahu. Novostavba získala sedlovou střechu, schovanou za cimbuřím. Uvnitř se nacházely dvě místnosti se samostatnými vchody z hradního nádvoří. Výrazným umělecko-architektonickým prvkem z této doby je neorománské sdružené okno se středovým sloupkem (Sedlák 1959, 217–220). Na rozdíl od Valdeka zde došlo k viditelně razantnějším zásahům, byť jiné úpravy jako byla například snaha o zabezpečení areálu hradu zřízením uzavíratelných vrat/branky, nebo samotné využívání zřícenin k výletům a loveckým výpravám panstva, jsou shodné.

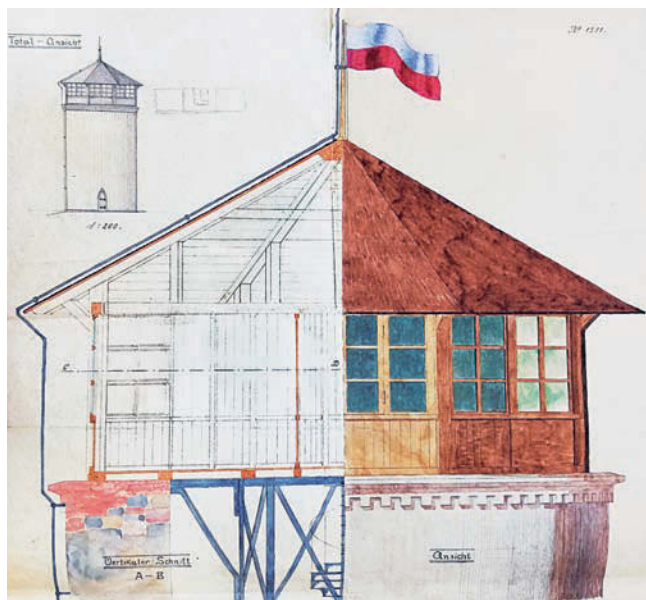
Dodejme, že romantizující úprava zřícenin hradu Rabštejnska z 2. poloviny 19. století s (dnes opět obnoveným) auersperským palácem může současnému návštěvníkovi připadat poněkud zvláštní, neorganická až cizorodá, zatímco u zřícenin Valdeka přijímá necvičené oko mladší úpravy jako přirozenou funkční i estetickou součást hradu.

Hradní věž na Valdeku jako rozhledna?

K dalším úpravám hradu, respektive hradní věže, mělo dojít v roce 1910 za časů Heinricha von Hanau, kdy byla v plánu nová adaptace věže na rozhlednu (obr. 13). Podle dochované plánové dokumentace existovala tato myšlenka nejpozději



Obr. 13: Návrh na podobu hradní rozhledny, detail (SOA Praha, VH, inv. č. 4082).



Obr. 14: Plánová dokumentace k podobě ochozu rozhledny na koruně hradní věže (SOA Praha, fond Velkostatek Hořovice, i. č. 4082).

v roce 1909. Komárovské železářny, konkrétněji *Eisenwerke Komorau C. T. Petzold & Co.*, které měly projekt na starost, zaslaly v lednu 1910 ředitelství velkostatku Hanau odhady nákladů na realizaci. Společně s ním přišel i odhad nákladů na realizaci vyhlídkové terasy s litinovým zábradlím na (v té době zvané) Malovísecké skále, dnes Jindřichově skále u Malé Vísce. Na rozdíl od ní však nebyl projekt rozhledny na Valdeku z blíže neznámého důvodu realizován. Další korespondence z roku 1910 se týkala pouze projektu zmíněné vyhlídkové terasy (SOA Praha, VH, i. č. 4082).

Původní plán rozhledny na Valdeku počítal se zřízením vchodových dveří z dubového dřeva a s kování v úrovni přízemí, které by byly osazeny do kamenného portálu. Uvnitř

věže mělo být zřízeno točité litinové schodiště o 103 schodech. Vrchní patro vyhlídkové věže mělo být dřevěné s celkem 20 zasklenými okny. Střecha byla projektována jako dřevěná, pokrytá krytinovou lepenkou a kůrou. Vrchol rozhledny měl tvořit stožár a hromosvod. Kromě popisu a odhadů nákladů, které měly tvořit celkem 11.270,- K, se dochoval také náčrtek no. 1511 s konkrétnějšími detaily vrcholové části rozhledny (obr. 14). Zde vidíme mimo jiné způsob dozvěnění věže, tvarosloví vrcholové římsy i způsob vedení hromosvodu (SOA Praha, VH, i. č. 4082).

Jak dokládá mladší literatura (např. *Teska 1936*, 1–2), rozhledna ve věži hradu Valdek nakonec vznikla v jednodušší podobě bez nástavby krytého ochozu. Výstup do vyšších pater zajišťovalo schodiště, případně žebříkové schody, k jejichž zkáze došlo během počátku II. světové války, kdy zde pobývala Hitlerova mládež. Horst Bohne k roku 1941 vzpomíná, že ve věži bylo staré schodiště „...které už bylo ve spodní části totálně zpráchnivělé a jeho kymácející se zbytek končil ve vodě.“ (Bohne 2004, 179).

Závěr

Hrad Valdek dnes patří k nejzachovalejším hradním zříceninám v oblasti Brd. Představuje nejen středověké sídlo významného rodu pánů z Valdeka, ale také romantizující hradní zřízení v rámci hořovického velkostatku knížat z Hanau. Jejich dílčí zásahy do hmoty hradních zřícenin jsou poslední kapitolou ze stavebních proměn hradu Valdek.

K osudu valdeckého hradu během 1. poloviny 20. století se ještě vrátíme v rámci samostatného příspěvku, neboť jak ukázala tato studie, podrobná analýza dobové ikonografie a pramenů může dodnes přinášet nová a zásadní zjištění.

PhDr. Lukáš Slabý (slaby.lukas@npu.cz) – Národní památkový ústav, generální ředitelství, Valdštejská 3, Praha 1;
(slaby.lukas@post.cz) – Muzeum města Dobříše,
Mírové nám. 103, 263 01 Dobříš

Prameny

- RBM III: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae at Moraviae III (1311–1333). J. Emler ed., Praha 1890.
SOA Praha, HSK: Státní oblastní archiv v Praze, Hanavská správní komise, inv. č. 308.
SOA Praha, RA Hanau: Státní oblastní archiv v Praze, Rodinných archiv Hanau, kart. 79, sign. B VIII/7.
SOA Praha, VH: Státní oblastní archiv v Praze, Velkostatek Hořovice, Mapy a plány, inv. č. 4082.

Nepublikované zdroje

- Knížek, L. – Šinágl, Z. 2018: Oficiální sylaby k I. a II. prohlídkovému okruhu státního zámku Hořovice, rkp. Archiv NPÚ.
Muk, J. – Novosadová, O. 1976: Hrad Valdek. Stavebně-historický průzkum. Pasport SÚRPMO, rkp. uložený na ÚOP středních Čech v Praze.

Literatura

- Baierl, P. – Musil, J. – Netolický, P. 2015: Současný stav a obnova zříceniny hradu Rabštejnka (k. ú. Smrkový Týnec), *Archaeologia historica* 40, č. 1, s. 149–161.

- Bohne, H. 2004: Chata Valdek v Čechách. Můj první pobyt v táboře od května do září 1941, in: *Podbrdsko 11, Příbram*, s. 169–183.
Borovský, F. A. 1897: Čechy – 9. díl Západní Čechy. Praha.
Durdík, T. 2009: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
Heber, F. A. 1849: *Böhmen's Burgen, Vesten und Bergschlösser*, Band VII. Prag.
Horyna, M. 1996: Zámek Hořovice. Praha: Památkový ústav středních Čech.
Hrabák, J. 1893: Průvodce po Příbrami a okolí, hlavně též po příbramských dolech. Příbram.
Kafka, J. 1910: Brda a Podbrdí. Praha.
Kopičková, B. 2010: Vilém Zajíc – pán z Valdeka, in: *Podbrdsko 17, Příbram*, s. 20–57.
Menclová, D. 1972: České hrady I. Praha.
Mikovec, F. B. – Hellich, J. V. – Kandler, V. 1860: *Starožitnosti a Památky země České I*. Praha.
Panáček, J. 2015: Neznámá vyobrazení hradu Jestřebí, okres Česká Lípa, in: *Castellologica bohemia* 15, Plzeň, s. 120–129.
Razím, V. 2000: Ke stavební podobě raně gotického paláce hradu Valdeka, *Průzkumy památek VII*, č. 2, s. 23–28.
Rostocký, H. 1939: Hrad Valdek. Hořovice.

Rubeš, M. 2021: Hrad Valdek. Hukvaldy.

Sedláček, A. 1889: Hrady, zámky a tvrze království Českého VI. – Podbrdsko. Praha.

Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze království Českého XIV. – Lito-měřicko a Žatecko. Praha.

Sedlák, J. V. 1959: Stavební rozbor hradu Rabštejnka, Časopis společnosti přátel starožitností 67, s. 216–221.

Teska, F. 1936: Hrad Valdek, Od stříbrných hor 9, č. 1, s. 1–2.

Tomek, V. V. – Boháč, J. – Schäfer, O. – Páta, F. 1913: Po troskách české slávy. Hrady, zámky a tvrze české, jich založení, dějiny, pověsti a poklady umělecké. Praha.

Wettengl, L. 1994: Hrad Březina, Hláška 5 č. 2, s. 13–16.

Záruba, F. 2012: Valdek – příspěvek k poznání stavebního vývoje hradu, Časopis společnosti přátel starožitností 120, č. 3–4, s. 197–209.

Valdek Castle at the Turn of the 19th and 20th Centuries – the Transformation of the Castle Ruins into a Romantic Medieval Backdrop

The article deals with the building history of the Valdek Castle (Beroun District) (fig. 1) at the turn of the 19th and 20th centuries when its last major modifications took place under the direction of the Princes of Hanau. Back then, the Valdek Castle ruins were rebuilt in the historicism style with an effort to preserve them and open them to the public.

The text is primarily based on an unpublished study of a historical building survey by J. Muk and O. Novosadová from 1976. However, the current study has brought several corrective or new findings resulting from contemporary iconography, literature, and unpublished sources.

While the authors of the historical building survey dated the beginning of interest and related building activities in the castle from as late as the 1890s, the contemporary iconography provides evidence of the care for the castle ruins and access roads already in the 1860s under Friedrich Wilhelm of Hanau (figs. 2, 3).

The major Neo-Gothic construction changes and repairs within the castle, as well as its accessibility by a wooden bridge and security through lockable gates, took place in the 1880s with an overlap into the 1890s (figs. 4, 5). After windfall damaged the wooden access bridge in 1894, it was replaced with a stone staircase (figs. 6, 7).

Neo-Gothic jambs were mounted on the main gate, the pedestrian gate, and other door and window openings (figs. 8, 10, 11, 12). A joint separating the original medieval face from the modern one is still clearly visible from the inside of the main gate (fig. 9).

The first efforts to convert the tower into a lookout tower emerged in the 1890s. The first record of the intention to build a wooden staircase in the tower dates from 1894 and was found in correspondence in the Hanau family archives; however, it is not certain whether this was finally materialised.

Another planned adaptation of the castle tower into a lookout one dates from 1909/1910, as evidenced by construction documentation from that time (figs. 13, 14). It was made by Komárov Ironworks, or Eisenwerke Komorau C.T. Petzold & Co. Along with the cost estimate for the lookout tower construction, the administration of the Hořovice Manor Farm Estate also received an estimate for the construction of an observation deck with cast-iron railings on the Malovísecká Rock (as it was called at that time), today Jindřich Rock near Malá Víska. Unlike the lookout terrace on the Jindřich Rock, the castle lookout tower was not eventually built according to the original plan. It was only later that the tower briefly served as a lookout tower, but the internal structures (staircases, ladders) were made of non-durable material and perished as early as the 1940s.

Fig. 1: The current form of the Valdek Castle (Beroun District). Eastern view of the entrance gate and the pedestrian gate (photo by the author).

Fig. 2: The depiction of the Valdek Castle from 1844 (engraved by J. Richter after F.A. Heber) shows the castle as a ruin with no significant traces of maintenance and construction changes, except for the castle gate and the pedestrian gate (taken from Heber 1849, unnumbered appendices).

Fig. 3: The 1868 painting by the Hungarian painter H. Nessényi shows the first traces of the maintenance of the castle and its surroundings. The staircase built to allow comfortable access to the castle is especially visible (Archives of the NPÚ ÚPS in Prague, Hořovice State Chateau).

Fig. 4: The painting from the work of A. Sedláček published in 1889 depicts the entrance to the castle over a wooden bridge which was destroyed in 1894. The main gate is already equipped with a lockable gate (taken from Sedláček 1889, 174).

Fig. 5: The painting from the 1880s depicts the castle courtyard at the time; its round tower has survived to this day (taken from Sedláček 1889, 173).

Fig. 6: The postcard from the early 20th century depicts the entrance to the castle via a stone staircase that ascends to the lockable castle gate from the moat in front of the castle (private archive of I. Matoušek).

Fig. 7: The postcard from 1925 features the frontal area of the castle with an access staircase with railings. The closed gate and the pedestrian gate are also clearly visible, revealing bright Neo-Gothic jambs. At the bottom right you can see the nearby hunting ground (author's archive).

Fig. 8: The photograph featuring the entrance gate before renovation (Archives of the GnŘ, ŠÚPPOP, Valdek Castle).

Fig. 9: The photograph featuring the entrance gate after renovation (Archives of the GnŘ, ŠÚPPOP, Valdek Castle).

Fig. 10: The photograph of the gate with a noticeable joint (marked with arrows) where the face of the masonry was bricked up during the Neo-Gothic reconstruction (taken from Muk – Novosadová 1976, appendices, author's modifications).

Fig. 11: The photograph shows openings in the castle compound where Neo-Gothic jambs were also mounted during the historicising adaptation of the ruins (taken from Muk – Novosadová 1976, appendices).

Fig. 12: The photograph shows the original coulisse gate that was converted into a window and equipped with a Neo-Gothic jamb no later than during the historicising adaptation (taken from Muk – Novosadová 1976, appendices).

Fig. 13: The castle lookout tower design (SOA Prague, VH, inv. no. 4082).

Fig. 14: Project documentation for the lookout tower gallery on the crown of the castle tower (SOA Prague, VH, inv. no. 4082).